

Jugoslavia – venäläisen sarjakuvan kehto

Russki komiks 1935–1945: Korolevstvo Jugoslavija, toim. Dmitri Bastrakov, Nižni Novgorod: Tšernaja sotnja 2017. 437 s. ISBN: 978-5-00028-168-0.

Vaikka sarjakuvataide on Venäjällä aivan viime vuosia lukuun ottamatta elänyt vahvasti marginaalissa, sillä on paljon pidempi ja rikkaampi historia kuin yleisesti luullaan. Slavistiikan ja sarjakuvien tutkija Jose Alaniz on esittänyt, että venäläinen sarjakuvataide juontaa juurensa alun perin ikonitaiteesta ja niiden teemoja toisintavistat *lubokeista* eli puupiirroksista, joita on tehty aina 1600-luvulta lähtien.

Nykymuotoinen sarjakuva alkoi kehittyä aivan 1800-luvun lopulla ja siitä tuli nopeasti suosittua niin Euroopassa, Yhdysvalloissa kuin Japanissakin. Venäjällä ei kuitenkaan ehtinyt kehittyä sarjakuvakulttuuria ennen vallankumousta. Vallankumouksen jälkeen kommunistihallinto suhtautui sarjakuviin hyvin kielteisesti ja ajoi taiteilijat ja kuvittajat ahdinkoon. Näin ollen sarjakuvakulttuuri pääsi kehittymään Venäjällä kunnolla vasta 1980-luvulla. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus, sillä venäläisellä sarjakuvalla oli tätäkin aikaisemmin hetken kulta-aikansa – Jugoslaviassa.

Jugoslaviaan syntyi 1930-luvulla venäläisten emigranttien muodostama ”Belgradin piiri”, jolla oli keskeinen rooli siinä, että tuota aikaa pidetään jugoslavialaisen sarjakuvan kultakautena. Oikeutetusti voi kysyä, kuinka venäläisiä nämä sarjakuvat ovat, kun ne on julkaistu alun perin serbokroatiaksi Jugoslaviassa. Tulkinta puolustaa kuitenkin paikkaansa, sillä tekijät ovat venäläisiä ja hyvin moni tarinoista pohjaa venäläiseen kirjallisuuteen tai hyödyntää venäläistä taidetta (ks. edempänä). Belgradin piirin teosten katsotaankin usein olevan yhtä lailla osa jugoslavialaista kuin venäläistä sarjakuvaperinnettä. Aiheesta kiinnostuneiden kannattaa tutustua Irina Antanasijevičin tutkimukseen *Russki komiks – Korolevstvo Jugoslavija* (2014).

Jugoslavian sarjakuvan lyhyeksi jäänyt kultakausi tuli päätökseen toisen maailmansodan myötä tai viimeistään sen loputtua, kun kommunistihallinto otti vallan ja monet tärkeimmistä sarjakuvataiteilijoista joutuivat maanpakoon, teloitettiin tai heidän työnsä kiellettiin.

Näistä syistä muhkea, 400-sivuinen ja kovakantinen kokoomateos *Russki komiks 1939–1945: Korolevstvo Jugoslavija* on erityisen kiinnostava, sillä se kokoaa ensi kertaa yhteen seitsemäntoista näiden varhaisten venäläisten sarjakuvataiteilijoiden – Konstantin Kuznetsov, Aleksei Rahnher, Sergei Solovjov, Ivan Šenšin ja Nikolai Navojev – luomusta. Ne ovat ilmestyneet aikanaan jugoslavialaisissa sarjakuvalehdissä kuten *Mika Miš* (Mikki Hiiri) ja sanomalehdissä, kuten *Politikin zabavnik* ja *Politika*.

Kyseessä on melkoinen kulttuuriteko, jonka eteen on tehty paljon töitä. Teoksen päätoimittaja Dmitri Bastrakov kertoo esipuheessaan, että sarjakuvia on kerätty ympäri Eurooppaa ja ostettu keräilijöiden kokoelmista. Osa niistä on ollut erittäin huonossa kunnossa, ja sarjakuvaruutujen restaurointiin on mennyt valtavasti aikaa.

Teokseen kootut tarinat voi jakaa karkeasti kolmeen ryhmään: historian suurmiesten kuvitettut elämäkerrat, esimerkiksi ”Pjotr Veliki” (Pietari Suuri, 1940–41) ja ”Napoleon” (1940), satujen, kansantarujen ja kirjojen sarjakuvasovitukset, kuten ”Ruslan i Ljudmila” (Ruslan ja Ljudmila, 1938), ”Stenka Razin” (1940), ”Revizor” (Reviisori, 1940) ja ”Gazavat” (Jihad, 1938–1939) sekä puhtaat viihde- ja seikkailusarjakuvat, joita edustavat esimerkiksi ”Knjazna Tarakanova” (Ruhtinatar Tarakanova, 1938) ja ”Tri žizni” (Kolme elämää, 1940). Sarjakuvista näkee, että tekijät ovat olleet hyvin tietoisia aikansa virtauksista. Esimerkiksi Konstantin Kuznetsovin Aleksandr Puškinin *Kultainen kukko* -satuun perustuva ”Skazka o Zolotom petuške” (1940) on lainannut realistisen tyylinsä hyvin vahvasti aikansa suosikkisarjakuvasta *Prinssi Rohkea* (1937–). Kuznetsovin ”Skazka o tsare Saltane” (Tsaari Saltanin tarina, 1940) -tarinan kuvissa puolestaan näkyy hyvin vahvasti venäläisen satukuvittajien, esimerkiksi Ivan Bilibinin, vaikutus

Suurmiesten elämäkerrat, kuten ”Napoleon” ja ”Pjotr Veliki”, ovat kauniisti kuvitettuja ja hakevat muotokieltään kuvataiteesta. Tarinat liittyvät jo 1700-luvulla alkaneeseen perinteeseen, jolloin merkittävien henkilöiden elämistä alettiin tehdä kuvasarjoja. Komeasta kuvituksesta huolimatta edellä mainitut sarjakuvat ovat kaukana viihdyttävistä, ja niiden tehtävä on selvästi

lukijansa valistaminen. Etenkin ”Pjotr Veliki” on jäykkää Pietari Suuren elämänvaiheiden kuvausta, jota ei ole juuri dramatisoitu. Molemmassa tarinoissa kuvat pohjaavat todennäköisesti suoraan vanhoihin maalauksiin tai mahdollisesti painokuviiin.

Kirjan moderneinta antia tarjonnee ”Knjažna Tarakanova”, joka on niin kaukana ”Pjotr Veliki”-tarinasta kuin mahdollista. Kuvakerronta on kekseliästä, kuvissa on dynaamisuutta ja liikettä ja tarinassa riittää käänteitä. Piirrosjäljessä ja tarinassa on nähtävissä amerikkalaisen viihde- ja seikkailusarjakuvan vaikutus, joka tuo mieleen esimerkiksi *Flash Gordon* ja *Rip Kirby*-sarjakuvien luoja Alex Raymondin piirrosjäljen. Vauhdikkuus näkyy kuitenkin piirrosjäljen laadussa, sillä kyseessä on kokoelman huolimattomimmin taiteltu sarjakuva, ja se tuntuu tarkoitetun nimenomaan kertakäyttöviitteeksi

Kun kokoelmaa katsoo kokonaisuutena, sarjakuvien kuvakerronta on nykylukijan silmiin monesti vanhahtavaa. Useissa tarinoissa juonta ei kuljeteta eteenpäin lainkaan dialogin tai puhukuplien avulla vaan kuvailevin tekstein. Monia sarjakuvia vaivaavat myös tasakokoiset kuvat, mikä tekee niiden rytmityksestä jäykähköä. Tämä johtunee myös siitä, että suuri osa kirjassa esitellyistä sarjakuvista on selvästi ilmestynyt jatkosarjakuvina sanomalehdissä, eikä niitä ole tarkoitettukaan luettavaksi kerralla albumimuodossa.

Ehkä kiinnostavinta antia ovat suoraan venäläisestä kuvastosta ja kirjallisuudesta ammentavat teokset. Puškinin *Ruslan ja Ljudmila*-runoelman tarinan hieno sovitus vaikuttaa siltä kuin se olisi tehty suoraan puupiiroksista. Kuten jo mainittu, osa kuvista on myös suoria lainauksia maalaustaiteesta. Esimerkiksi ”Stenka Razin”-kertomuksessa on kuva, joka on lähes yksi yhteen Ilja Repinin ”Volgan lautturit”-maalauksen kanssa.

Vaikka sarjakuvien kuvakerronta tai niiden aiheet eivät ole kaikilta osiltaan kestäneet ajan hammasta, *Russki komiks 1939–1945* on erittäin kiinnostava palanen venäläistä sarjaku-

vahistoriaa. Dmitri Bastrakov summaa teoksen arvon esipuheessaan todetessaan, että kokoelma tarjoaa kurkistuksen sellaiseen vaihtoehtoiseen todellisuuteen jossa venäläinen sarjakuvataide olisi saanut kehittyä vapaasti ilman rajoituksia.

Teoksella on tutkijoiden ja harrastajien lisäksi annettavaa aivan tavalliselle lukijalle, sillä se avaa samalla Venäjän historiaa, kirjallisuutta ja kulttuuria ja kääntää ne harvemmin nähdylle muotokielelle. Tämän lisäksi teos tuo näkyville aikansa asenteita niin itse käsikirjoitusten kuin myös kuvakielen kautta. Esimerkiksi Nikolai Navojevin Gogolin samannimiseen kertomukseen perustuvassa tarinassa ”Taras Bulba” (1939–1940) juutalaishahmot on piirretty niin liioitellusti, että nykyään niitä pidettäisiin rassistisina.

Olisi hienoa, jos *Russki komiks 1939–1945* saataisiin jollain aikavälillä käännettyä myös muille kielille. Teoksen jälkisanoissa todetaan, että kirjan ulkopuolelle on jäänyt vielä useita keskeisiä sarjakuvataiteilijoita ja -käsikirjoittajia, näistä keskeisimpänä venäläisen sarjakuvataiteen isäksi tituleerattu Juri Lobatšjov. Tuotteliaan Lobatšjovin rajaaminen pois on ymmärrettävä ratkaisu. Tulevaisuudessa hänen töitään on kuitenkin tarkoitus vielä kerätä yksien kansien väliin.

Henkilökohtaisesti olisi kiinnostavaa nähdä myös Nikolai Navojevin supersankarisarjakuvaa *Zigomar*, jota hän piirsi vuosina 1939–1941. *Zigomar* on erinomainen osoitus siitä, että ”Belgradin piiri” ei suinkaan tehnyt työtään tyhjiössä, vaan seurasi tarkasti aikaansa. Eräässä tarinassa Jugoslavian ensimmäinen supersankari nimittäin kohtasi myös aikansa suosituimman supersankarin Mustanaamion. Tarina päättyi sankarien kättelyyn ja yhteyden löytymiseen. Samalla tavalla venäläinen sarjakuvaperinne on aina ollut vahvasti yhteydessä muuhun maailmaan.

Aleksi Kuutio

Arvostelua varten on saatu asiantuntija-apua sarjakuvataiteilija Petri Hiltuselta.

Laulu Muurmannin tapetuista suomalaisista

Tarja Lappalainen & Martti Turtola. *Stalinin tappamat. Muurmannin suomalaisten pitkä ja musta yö.* Jyväskylä: Docendo, 2019. 323 s. ISBN 978-952-292-607-5. 2. painos.

Kun viimeinen sotasukupolvi haipuu ja tukijärjestö yksi toisensa jälkeen lopettaa, vastapainona uudet tutkijasukupolvet tarttuvat toimeen. Tiedontarve kohtalon ajoista ei ole poistunut